

FILIP ROT

SABATOVO POZORIŠTE

Preveo
Marko Mladenović

■ Laguna ■

Naslov originala

Philip Roth

SABBATH'S THEATER

Copyright © Philip Roth 1995

All rights reserved

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kolo IV / Knjiga 16

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za dvoje prijatelja

Dženet Hobhaus
1948–1991.

i

Melvina Tjulina
1919–1994.

PROSPERO:

Svaka treća misao biće mi grob.

– *Bura*, V čin, scena 1.

Ne postoji ništa što održava obećanje

Ili se odreci drugih jebenih žena ili je gotovo među nama.

Bio je to ultimatum, izluđujuće malo verovatan, potpuno neočekivan ultimatum koji je uplakana pedesetdvogodišnja ljubavnica postavila svom šezdesetčetvorogodišnjem ljubavniku na godišnjicu veze koja je istrajala u neverovatnom razvratu – i koja je, ništa manje neverovatno, ostala njihova tajna – trinaest godina. Ali sad kada su mu infuzije hormona slabile, kad mu se prostata uvećavala, kada mu verovatno nije bilo ostalo više od još nekoliko godina delimično pouzdane potencije bez pomoći sa strane – kada mu možda nije bilo ostalo ni još mnogo života – tu kada se bližio kraj svega, ona mu je nalagala, pod pretnjom da će je izgubiti, da se okrene naglavačke.

Ona je bila opšteomiljena Drenka Balić, gostioničareva poslovna i bračna partnerka, cenjena zbog pažnje kojom je obasipala sve svoje goste, zbog svoje srdačne, majčinske nežnosti ne samo prema najmlađim i najstarijim gostima već i prema mladim meštankama koje su raspremale sobe i posluživale obroke, a on je bio zaboravljeni lutkar Miki Sabat, nizak, zdepast, belobrad muškarac sa razdražljivo zelenim očima i bolno artritičnim

prstima koji je, da je prihvatio ponudu Džima Hensona¹ tridesetak godina pre toga, pre nego što je krenula *Ulica Sezam*, kada ga je Henson odveo na ručak na Aper Ist Sajdu i pitao ga da se pridruži njegovoj grupi od četvoro-petoro ljudi, svih tih godina mogao da bude u Velikoj Ptici. Umesto Kerola Spinija, tip u Velikoj Ptici bio bi Sabat, Sabat bi dobio zvezdu na holivudskom Bulevaru slavnih, Sabat bi bio u Kini s Bobom Houpom² – ili ga je bar tako njegova supruga Rouzena sa uživanjem podsećala dok se i dalje satirala alkoholom iz dva neosporna razloga: zbog svega što se nije dogodilo i zbog svega što jeste. Ali kako Sabat u Velikoj Ptici ne bi bio ništa srećniji nego što je bio u Rouzeni, takve prozivke ga nisu mnogo pogađale. Godine 1989, kada je Sabat javno osramoćen zbog bezočnog seksualnog uznemiravanja devojke četrdeset godina mlađe od sebe, Rouzenu su na mesec dana morali da smeste u duševnu bolnicu usled alkoholičarskog nervnog sloma izazvanog poniženjem od te sablazni.

„Nije ti dovoljan jedan monogamni partner?“, upita on Drenku. „Toliko ti se sviđa monogamija s njim da je želiš i sa mnom? Zar ne vidiš nikakvu vezu između muževljeve zavidne vernosti i činjenice da ti se on fizički gadi?“ Visokoparno je nastavio: „Mi koji nikada nismo prestali da uzbuđujemo jedno drugo ne namećemo jedno drugome nikakva obećanja, nikakve zavete, nikakva ograničenja, dok ti je s njim odvratno da se jebeš čak i ona dva minuta mesečno kada te presamiti preko trpezarijskog stola i pojebe otpozadi. A zašto je tako? Matija je krupan, snažan, muževan, crnokos kao bodljikavo prase. Njegove dlake su *bodlje*. U njega su zaljubljene sve starije gospođe

¹ Džejms Henson (1936–1990) – američki lutkar, umetnik, karikaturista, pronalazač, scenarista i režiser koji je stekao međunarodnu slavu kao tvorac *Mapetâ* i jedan od tvoraca *Ulice Sezam*. (Prim. prev.)

² Bob Houp (1903–2003) – englesko-američki komičar, glumac, pevač, plesač, sportista i pisac. (Prim. prev.)

u zemlji, i to ne samo zbog njegovog slovenskog šarma. Lože se na njegov izgled. Sve tvoje male konobarice luduju za njegovom rupicom na bradi. Gledao sam ga pozadi u kuhinji kada je četrdeset stepeni u avgustu, a njih deset opslužuje terasu sa stolovima. Gledao sam ga kako izbacuje večere, kako na roštilju peče one ćevape u mokroj majici s kratkim rukavima. Onako sav svetlucav od masti pali i *mene*. Odbija samo svoju ženu. Zašto? Zbog svoje razmetljivo monogamne prirode, eto zašto.“

Drenka se tužno vukla pored njega, uz strmi šumoviti obronak brda do visina gde je žuborio njihov potok za kupanje, gde se bistra voda talasala niz stepenište od granitnih stena što je isprekidano krivudalo između srebrnastozelenih breza nagnutih od oluje, nadvijenih nad obalama. U prvim mesecima veze, u jednoj samotnoj pešačkoj ekspediciji u potrazi za upravo takvim ljubavnim gnezdnom, ona je otkrila, u grupi prastarih jela nedaleko od potoka, tri stene, svaka veličine omanjeg slona, što su zagrađivale taj trouglasti proplanak koji će njima služiti umesto doma. Zbog blata, snega, ili pijanih lovaca koji su izlazili da neobuzdano pucaju po šumama, vrh brda nije bio dostupan u svim godišnjim dobima, ali od maja do početka oktobra, osim kada je padala kiša, tamo su se povlačili da obnavljaju svoje živote. Pre više godina niotkuda se pojavio helikopter koji je načas lebdeo trideset metara iznad njih dok su oni bili goli dole na ceradi, ali inače, iako je Pećina, kako su skrovište s vremenom počeli da zovu, bila na petnaest minuta pešačenja od jedinog asfaltiranog puta koji je povezivao Madamaska Fols sa dolinom, njihovom tajnom logoru nikada nije zapretilo nikakvo ljudsko prisustvo.

Drenka je bila crnomanjasta Hrvatica s dalmatinske obale, nalik Italijanki, oniža poput Sabata, puna, čvrsto građena žena na onoj izazovnoj ivici da bude tek nešto deblja od normale, a njen stas, kada je bila najteža, podsećao je na one gline figurice oblikovane oko dve hiljade godina pre nove ere,

debele lutkice s velikim grudima i mesnatim butinama koje su iskopavali od Evrope pa sve do Male Azije i obožavali pod desetak različitih imena kao veliku majku bogova. Odisala je prilično delatnom, poslovnom lepotom, ne računajući njen nos, boksterski, iznenađujuće bez hrbata, nos koji je stvarao svojevrsnu mrlju u srcu njenog lica, nos neznatno iskrivljen u odnosu na pune usne i krupne tamne oči, i nos koji je, kako je Sabat naučio da gleda na njega, odavao sve ono popustljivo i neodlučno u njenoj naizgled dobro razvijenoj prirodi. Izgledala je kao da ju je neko nekada premlatio, kao da ju je u najranijem detinjstvu nagrdio neki razoran udarac, a zapravo je bila ćerka blagih roditelja, srednjoškolskih nastavnika pobožno privrženih tiranskim otrcanim frazama Titove Komunističke partije. Bila je jedino dete i ti dobri, sumorni ljudi obasipali su je ljubavlju.

Dotični udarac u porodici zadala je Drenka. Sa dvadeset dve godine, kao pomoćnik knjigovođe u državnoj železnici, udala se za Matiju Balića, zgodnog mladog konobara s težnjama koga je upoznala na letovanju u hotelu koji je pripadao radnicima iz železničkog sindikata na ostrvu Brač, nedaleko od Splita. Njih dvoje su otišli u Trst na medeni mesec i više se nisu vratili. Nisu pobjegli samo da bi se obogatili na Zapadu, već i zato što su Matijinog dedu strpali u zatvor 1948, kada je Tito raskinuo sa Sovjetskim Savezom, a deda, tamošnji partijski birokrata, komunista od 1923. i idealista u pogledu velike Majke Rusije, drznuo se da o tome otvoreno raspravlja. „Oba moja roditelja“, objasnila je Drenka Sabatu, „bila su ubeđeni komunisti i voleli su druga Tita, koji je većito imao osmeh kao kakvo nasmešeno čudovište, i ja sam rano shvatila kako da Tita volim više od bilo kog drugog deteta u Jugoslaviji. Svi smo mi bili pioniri, dečaci i devojčice koji izlaze i pevaju s crvenim maramama. Pevali smo pesme o Titu i tome kako je on taj cvet, ta ljubičica bela, i kako ga voli omladina cela. Ali s Matijom je bilo drugačije. On je bio dečak koji je voleo svog dedu. A dedu je neko pokazao – da li se

tako kaže? Prijavio. Prijavili su ga. Kao neprijatelja režima. A svi neprijatelji režima slali su se u jedan grozni zatvor. Najstrašnije je bilo kada su ih ubacivali u brodove kao stoku. Brodovi su ih s kopna nosili na ostrvo. Pa ko preživi preživi, a ko ne preživi ne preživi. Jedini element na tom mestu bio je kamen. Samo su to morali da rade, da obrađuju to kamenje, da ga seku, bez razloga. Mnoge porodice su imale nekoga ko je otišao na taj Goli otok, što znači Golo ostrvo. Ljudi prijavljuju jedni druge iz bilo kog razloga – da bi napredovali, iz mržnje, iz čega god. U vazduhu je večito visila velika pretnja kako treba biti ispravan, a biti ispravan znači podržavati režim. Na tom ostrvu ih nisu hranili, nisu im davali čak ni vodu. Ostrvo je blizu obale, malčice severno od Splita – sa obale se nazire u daljini. Njegov deda je tamo zaradio hepatitis i umro neposredno pre nego što je Matija završio srednju školu. Umro je od ciroze. Patio je svih onih godina. Zatvorenici su kući slali dopisnice, i u njima su morali da tvrde kako su ih prevaspitali. Matiji je majka rekla kako njen otac nije dobar i kako ne sluša druga Tita. Matija je imao devet godina. Ona je znala zašto mu to govori. Da ga u školi ne bi izazvali da kaže nešto drugo. Njegov deda je rekao da će biti dobar i da će voleti druga Tita, te je u zatvoru proveo svega deset meseci. Ali tamo je dobio hepatitis. Kada se vratio, Matijina majka priredi veliku proslavu. Vratio se sa četrdeset kila. To je otprilike devedeset funti. A bio je krupan čovek, kao Mate. Fizički potpuno uništen. Neki tip ga je pokazao i to je bilo to. I zato je Matija nakon venčanja hteo da pobjegne.“

„A zašto si *ti* htela da pobjeješ?“

„Ja? Mene politika nije zanimala. Ja sam bila kao moji roditelji. Za vreme stare Jugoslavije, kralj i sve to; pre komunizma obožavali su kralja. Onda je nastupio komunizam i voleli su komunizam. Mene to nije zanimalo, pa sam onom nasmešenom čudovištu govorila *da, da*. Mene je u tome privlačila pustolovina. Amerika je izgledala tako veličanstvena i tako glamurozna i tako

neizmersno drugačija. Amerika! Holivud! Novac! Zašto sam otišla? Bila sam devojka. Gde god će biti najzabavnije.“

Pobegavši u tu imperijalističku zemlju, Drenka je osramotila roditelje, slomila im srce, pa su i oni umrli, oboje od raka, nedugo posle njenog prebega. Međutim, ona je novac i „zabavu“ toliko volela da je verovatno baš nežnoj pažnji tih ubeđenih komunista imala da zahvali za ono što je to jedro, mlado telo s primamljivo razbojničkim licem sprečavalo da sa sobom radi nešto još svojevoljnije od toga što je postalo rob kapitalizma.

Jedini muškarac za koga bi ikada priznala da mu je naplatila za noć bio je lutkar Sabat, i za tih trinaest godina to se dogodilo svega jednom, kada joj je on na dar ponudio Kristu, nemačku *au pair*³ pobeđu od kuće koja je radila u prodavnici gurmanluka, koju je on pronašao i strpljivo vrbovao za njihovo zajedničko naslađivanje. „Lovu“, obavestila ga je Drenka, iako je i ona već mesecima, još otkako je Sabat prvi put naišao na Kristu, kada je ova tražila vožnju u grad, očekivala tu pustolovinu sa ništa manje uzbuđenja od Sabata i nije je trebalo podsticati da učestvuje u zaveri. „Sveže novčanice“, rekla je ona, obešenjački škiljeći očima ali se ipak ne šaleći. „Krute i nove.“ Prilagodivši se bez oklevanja ulozi koju mu je ona tako brzo namenila, on je upitao. „Koliko?“ Ona je zajedljivo odgovorila: „Deset.“ „Deset ne mogu da priuštim.“ „Onda ništa od toga. Izostavi me.“ „Ti si teška žena.“ „Jesam. Teška sam“, odgovorila je ona sa uživanjem. „Znam koliko vredim.“ „Trebalo je dosta truda da se ovo upriliči, znaš. Nisam ovo uredio u tren oka. Krista možda i jeste nestašno dete, ali ipak traži mnogo pažnje. Trebalo bi ti meni da platiš.“ „Neću da se prema meni ophodiš kao prema lažnoj kurvi. Hoću da se prema meni ophodiš kao prema pravoj kurvi. Hiljadu dolara ili ostajem kod

³ Osoba (obično mlađa žena) koja radi u inostranstvu, u tuđoj kući, za stan i hranu. (Prim. prev.)

kuće.“ „Tražiš nemoguće.“ „Onda ništa.“ „Petsto.“ „Sedamsto pedeset.“ „Petsto. To je najbolje što mogu da ponudim.“ „Onda mora da mi se plati unapred. Hoću da uđem tamo s novcem u torbici, znajući da imam posao da uradim. Hoću da se osećam kao prava kurva.“ „Sumnjam“, ukazao je Sabat, „da je dovoljan samo novac da bi se neko osećao kao prava kurva.“ „Meni će biti.“ „Blago tebi.“ „Blago *tebi*“, prkosno je rekla Drenka – „važi, petsto. Ali unapred. Moram sve da dobijem prethodne noći.“

O uslovima dogovora pregovarali su dok su rukovali jedno drugim gore u Pećini.

E sad, Sabata nije zanimao novac. Ali otkada ga je artritis dokrajčio kao lutkara koji nastupa na međunarodnim festivalima, a njegova Lutkarska radionica nije više bila dobrodošla u nastavnom programu četiri koledža jer su ga tamo razotkrili kao izopačenika, zavisio je od izdržavanja svoje supruge, usled čega mu nije bilo bezbolno da oljušti pet od onih dvesta dvadeset novčanica od sto dolara koje je Rouzena godišnje zarađivala u regionalnoj srednjoj školi i da ih preda ženi čija je porodična gostionica imala godišnju dobit od sto pedeset hiljada dolara.

Naravno, mogao je da joj kaže da odjebe, pogotovo zato što bi Drenka u trojci učestvovala isto tako orno i s novcem i bez njega, ali činilo se da mu to da se jednu noć pravi da je mušterija pričinjava isto onoliko zadovoljstvo koliko njoj da se pretvara da je prostitutka. Štaviše, Sabat nije imao pravo da *ne* popusti – njena podatna razvratnost imala je njemu da zahvali za svoj puni procvat. Njen sistematski uspeh kao domaćice-upravnice gostionice – samo puko zadovoljstvo, iz godine u godinu, u zgrtanju te silne love – odavno je mogao da mumificira njene niske strasti da Sabat iz njenog pljosnatog nosa, iz njenih zaobljenih udova – ni iz čega više za početak – nije naslutio da perfekcionizam Drenke Balić na poslu nije jedina neumerenost kojoj je ona sklona. Upravo joj je Sabat, korak po korak, kao najstrpljiviji učitelj, pomogao da se otuđi od svog

uređenog života i da otkrije nepristojnost kojom će nadomestiti nedostatke u svojoj redovnoj ishrani.

Nepristojnost? Ko zna? Radi šta hoćeš, govorio je Sabat, i ona je radila i to joj se dopadalo i dopadalo joj se da govori o tome isto onoliko koliko se njemu sviđalo da o tome sluša. Nakon što bi u gostionici proveli vikend sa ženom i decom, muževi su Drenku potajno zvali telefonom iz kancelarije i govorili joj kako moraju da je vide. Kopač, stolar, električar, moler, svi radnici koji su pomagali oko gostionice redovno su se nameštali da ručaju blizu kancelarije u kojoj je ona vodila knjige. Kuda god da je išla, muškarci su zapažali tu nevidljivu auru mamljenja. Jednom kada ju je Sabat potvrdio kao silu koja želi sve više – silu čijem privlačenju nije bila sasvim nesklona ni pre nego što se Sabat pojavio – muškarci su počeli da shvataju kako tu onižu sredovečnu ženu ne baš čudesnog izgleda, u stezniku sve njene nasmešene ljubaznosti, pokreće pohota umnogome nalik njihovoj sopstvenoj. Unutar te žene bio je neko ko razmišlja kao muškarac. A muškarac poput koga je ona razmišljala bio je Sabat. Ona je bila, kako je sama govorila, njegova saučesničarka.

Kako je on, čiste savesti, mogao da odbije da dâ petsto dolara? Odbijanje nije bilo deo dogovora. Da bi bila ono što je naučila da želi da bude (da bi bila ono što je njemu trebalo da bude), trebao joj je Sabatov pristanak. Nije bilo važno što je od tog novca kupila električne alatke za sinovljevu podrumsku radionicu. Metju je bio oženjeni pripadnik savezne policije i radio je u policijskoj kasarni u dolini; Drenka ga je obožavala i, kada je postao pandur, neprestano je brinula za njega. On nije bio krupan i naočit, s bodljikavom crnom kosom i dubokom rupicom na bradi kao otac čije je anglicizovano ime nosio, već mnogo očiglednije Drenkino potomstvo, niskog stasa – sa svega sto sedamdeset tri centimetra i šezdeset kila, bio je najsitniji tip u klasi na policijskoj akademiji, a isto tako i najmlađi – a na sredini lica imao je neznatnu mrlju, onaj beznosni nos, preslikan

njen. Pripremali su ga da jednog dana bude gazda gostionice, tako da je oca ostavio ojađenog kada se posle samo godinu dana ispisao iz hotelijerske škole da bi postao mišićavi, kratko ošišani policajac sa velikim šeširom, značkom i mnogo moći, mali pandur za koga je njegov prvi zadatak, da radarom meri brzinu u saobraćajnom odeljenju, da vozi kola za poteru gore-dole glavnim auto-putevima, bio najbolji posao na svetu. Srećeš tolike ljude, svaka kola koja zaustaviš su drugačija, drugačiji čovek, drugačije okolnosti, drugačija brzina... Drenka je Sabatu ponavljala sve što joj je Metju mlađi govorio o svom životu kao saobraćajnog policajca od dana kada se, sedam godina pre toga, upisao na policijsku akademiju i kada su instruktori tamo počeli da se deru na njih, a on se majci zakleo: „Neću dozvoliti da me to porazi“, do dana kada je diplomirao i kada su mu, onako sitnom, dodelili značku za izvrsnu fizičku spremu, i njemu i njegovim drugarima s klase koji su preživeli dvadesetčetvoro-sedmičnu obuku rekli: „Niste Bog, ali ste nešto najbliže njemu.“ Opisivala je Sabatu vrline njegovog pištolja s petnaest metaka kalibra devet milimetara i to kako ga nosi u čizmi ili pozadi za pojasom kada je van dužnosti i kako je to prestravljuje. Većito je strahovala da će on poginuti, naročito kada su ga iz saobraćajnog odeljenja prebacili u kasarnu i kada je na svakih nekoliko sedmica morao da radi ponoćnu smenu. Sam Metju zavoleo je krstarenje kolima isto onoliko koliko je voleo da radarom meri brzinu. „Kada odeš na smenu, tamo si sam svoj gazda. Kada uđeš u ta kola, možeš da radiš šta hoćeš. Sloboda, kevo. Mnogo slobode. Osim ako se nešto ne dogodi, samo se voziš. Sam u kolima, krstariš, samo se voziš drumovima dok te zbog nečega ne pozovu.“ Odrastao je u nečemu što je savezna policija zvala Severnom patrolom. Poznavao je područje, sve puteve, šume, poznavao je preduzeća u gradovima i pronalazio ogromno muško zadovoljstvo u noćnim vožnjama kada ih je obilazio – obilazio je banke, obilazio je barove, posmatrao je ljude koji

izlaze iz barova da vidi u koliko su lošem stanju. Metju je majci govorio kako ima mesto u prvom redu za najbolju predstavu na svetu – nesreće, provale, sporove u domaćinstvu, samoubistva. Većina ljudi nikada ne vidi žrtvu samoubistva, a jedna devojka s kojom je Metju išao u školu oduvala je sebi glavu u šumi, sela je ispod hrasta i prosula sebi mozak, i upravo je Metju, u svojoj prvoj godini posle akademije, bio pandur na licu mesta koji je pozvao patologa i sačekao ga da dođe. U toj prvoj godini, pričao je Metju majci, bio je toliko napaljen, osećao se toliko nepobedivo, da je mislio kako zubima može da zaustavi metak. Metju uđe u neki spor u domaćinstvu gde su oboje pijani i urlaju jedno na drugo i preziru jedno drugo i zamahuju rukama jedno na drugo, a on, njen sin, razgovara s njima i smiri ih tako da kada ode sve bude u redu i da ni jedno ni drugo ne mora da hapsi zbog remećenja javnog reda i mira. A katkada su toliko rđavi da ih ipak uhapsi, stavi lisice i ženi i muškarcu, pa sačeka da dođe još jedan policajac, da bi par zatim priveli pre nego što se poubijaju. Kada je neki klinac pokazivao pištolj u jednoj piceriji u Šezdeset trećoj ulici, razmećući se njime pre nego što je otišao, upravo je Metju pronašao kola koja je klinac vozio i, bez ikakve podrške, znajući da mali ima pištolj, rekao mu da izađe s dignutim rukama i uperio pravo u tipa sopstveni pištolj... i takve priče, koje su za njegovu majku utemeljile to da je Metju dobar pandur koji želi savesno da radi svoj posao, da ga radi onako kako su ga učili, plašile su je toliko da je kupila skener, kutijicu sa antenom i kristalom koja je pratila policijske signale na Metjuovoj frekvenciji, i ponekad kada je on bio u ponoćnoj smeni a ona nije mogla da spava, uključila bi skener i slušala ga čitave noći. Skener bi uhvatio signal kad god bi Metjua zvali, tako da je Drenka manje-više znala gde je on i kuda ide i da je i dalje živ. Kada bi začula njegov broj – 415B – probudila bi se istog trena. Ali probudio bi se i Metjuov otac – i razbesneo se što ga po ko zna koji put podsećaju na to da je sin koga je svakog

leta spremao u kuhinji, naslednik posla koji je on izgradio ni od čega kao doseljenik bez prebijene pare, sada umesto toga stručnjak za karate i džudo, i da je napolju u tri ujutru i da glupavo prati neki stari kamionet koji sumnjivo sporo prelazi planinu Betl. Netrpeljivost između oca i sina postala je toliko izražena da je Drenka samo sa Sabatom mogla da razgovara o svojim strahovima za Metjuovu bezbednost i da pripoveda kako se diči obimom delatnosti u vezi s motornim vozilima koji on može da proizvede za sedmicu dana. „To je tamo“, govorio joj je on. „Uvek ima nešto – prekoračenje brzine, znaci za zaustavljanje, neispravna stop svetla, raznorazni prekršaji...“ Sabat se stoga nije iznenadio kada mu je Drenka priznala kako je, za onih petsto dolara koje joj je on platio da upotpuni trojku s Kristom i njim, kupila Metjuu za rođendan prenosivu stonu testeru marke *Makita* i lep komplet nazupčenih sečiva.

Sve u svemu, ni za koga nije moglo da ispadne povoljnije. Drenka je iznašla kako da bude muževljeva najdraža prijateljica. Nekadašnji gospodar lutaka iz Nepristojnog menhetnskog pozorišta doveo je do toga da joj bračne kolotečine koje su je dotada maltene ubijale budu više nego samo podnošljive – sada je cenila te smrtonosne kolotečine zbog protivteže koju su obezbeđivale njenoj neobuzdanosti. Daleko od toga da vri od gađenja prema svom nemaštovitom mužu, ona nikada nije bila zahvalnija na Matijinoj tuposti.

Petsto je bilo *jeftino* za sve što su svi dobijali u pogledu utehe i zadovoljstva, i tako, koliko god da ga je uznemiravalo to što mora da isporuči te krute, nove novčanice, Sabat je prema Drenki ispoljavao istu onu hladnokrvnost koju je ona glumila kada je, blago uživajući u onom filmskom opštem mestu, presavila novčanice i odložila ih u grudnjak, između dojki čija mekana punoća nikada nije prestajala da ga očarava. Trebalo je da bude drugačije, budući da je muskulatura svugde gubila čvrstinu, ali čak i tamo gde joj je koža postala nalik papiru, na

donjem kraju izreza, čak i taj dijamant, veliki kao dlan, potanko unakrsno šrafirane kože, pojačavao je ne samo njenu neprolaznu draž već i njegova nežna osećanja prema njoj. Njega je sada od sedamdesete delilo šest kratkih godina: ono zbog čega je on te sve šire guzove hvatao kao da Vreme u svojstvu tatu-majstora ni jedan ni drugi nije ukrasilo svojim šaljivim vencima bila je neizbežna spoznaja da se igra brzo bliži kraju.

U poslednje vreme, kada je Sabat sisao Drenkine „uberozne“ grudi – „uberozan“ je koren reči *egzuberantan*, koja je sama sastavljena od *eks* i *uberare*, biti plodan, kipteti poput Junone koja ispružena leži na Tintoretovoj slici dok joj iz sise izlazi Mlečni put – sisao ih s nepopustljivom pomamom zbog koje je Drenka u zanosu zabacivala glavu i stenjala (kao što je nekada možda stenjala i sama Junona): „Osećam ga duboko u pički“, probadala ga je najoštija čežnja za njegovom pokojnom majčicom. Njeno prvenstvo je bilo bezmalo isto onoliko potpuno kao što je bilo u njihovoj prvoj neuporedivoj zajedničkoj deceniji. Sabat je osećao nešto blisko dubokom poštovanju prema toj prirodnoj svesti o sudbini koju je ona imala i, takođe – u ženi čiji je fizički život ličio na život konja – prema duši usađenoj u toj silnoj treperavoj energiji, duši tako očito prisutnoj kao i mirisni kolači koji su se pekli u rerni posle škole. U njemu su se budila osećanja kakva ga nisu obuzimala otkada je imao osam i devet godina, a ona pronalazila zadovoljstvo nad zadovoljstvima u vođenju majčinske brige o svoja dva sinčića. Jeste, kada je odgajala Mortija i Mikija, to joj je bio vrhunac života. Kako se samo uspomena na nju, na njen *smisao*, širila u Sabatu dok se on prisećao žustrosti s kojom se ona svakog proleća spremala za Pashu,⁴ onog silnog truda koji je morala da uloži da popakuje

⁴ Jevrejski praznik posvećen uspomeni na izlazak Jevreja iz Egipta pod Mojsijevim vođstvom; slavi se 14. nisana, to jest u vreme prvog prolećnog punog Meseca. (Prim. prev.)

sudove koji su se koristili čitave godine, dva kompleta, pa da onda iz garaže dovuče kutije sa staklenim sudovima za Pashu, da ih opere i složi na police – za manje od jednog dana, u roku otkada bi on i Morti ujutru otišli u školu i vratili se sredinom popodneva, ona bi izbacila iz ostave sav *hamec*⁵ i oprala i oribala kuhinju u skladu sa svakim i najmanjim propisom vezanim za praznik. Iz toga kako se hvatala ukoštac sa zadacima teško je utvrditi da li je ona služila nužnosti ili je nužnost služila njoj. Sitna žena velikog nosa i kovrdžave tamne kose, skakutala je i hitala tamo-amo poput ptice u žbunu bobica, ćurličući i cvrkućući nizove tonova isto tako tečno vesele kao što je pesma crvenog kardinala, melodiju koju je ispuštala ništa manje prirodno nego što je brisala prašinu, peglala, krpila, glačala i šila. Presavijala je, izravnjavala, raspoređivala, slagala, pakovala, razvrstavala, otvarala, razdvajala, skupljala – čitavog njegovog detinjstva njeni gipki prsti se nikada nisu zaustavljali, niti je zviždukanje ikada prestajalo. Toliko je bila zadovoljna, udubljena u sve što je trebalo da se uradi kako bi muževljevi računi bili u redu, kako bi živela u miru s postarijom svekrvom, kako bi izlazila na kraj s dnevnim potrebama dva dečaka, kako bi se pobrinula, čak i tokom najgore krize, da, bez obzira na to koliko prodaja maslaca i jaja donosila malo novca, budžet koji ona osmisli ne narušava njihov srećan razvoj i da, na primer, sve što s Mortija prelazi na Mikija, što je bilo gotovo sve što je Miki nosio, bude besprekorno zakrpljeno, sveže provetreno, čisto bez ijedne mrljice. Njen muž je mušterijama ponosno obznanjivao kako njegova žena ima oči na potiljku i dva para ruku.

Onda je Morti otišao u rat i sve se promenilo. Oni su sve oduvek radili kao porodica. Nikada se nisu razdvajali. Nikada nisu bili toliko siromašni da bi leti morali da izdaju kuću i da,

⁵ Hrana koju Jevreji ne smeju da jedu za vreme Pashe, posebno sva pečena hrana koja se spravlja s kvascem. (Prim. prev.)

poput polovine suseda koji su živeli blizu plaže kao Sabatovi, odlaze da žive u nekom usranom stančiću iznad garaže, ali ipak su prema američkim merilima bili siromašna porodica i niko od njih nikada nikuda nije putovao. Ali onda je Morti otišao i Miki je prvi put u životu spavao sam u njihovoj sobi. Jednom su otišli da posete Mortija kada je on bio na obuci u Osvegu, u saveznoj državi Njujork. Šest meseci trajala je obuka u Atlantik Sitiju i nedeljom su išli tamo kolima da ga obiđu. A kada je bio u pilotskoj školi u Severnoj Karolini, išli su kolima skroz na jug, mada je njegov otac morao da ostavlja kamion komšiji kome je plaćao da vrši dostave onim danima kada oni nisu tu. Morti je imao bubuljičavu kožu i nije bio preterano zgodan, nije bio sjajan u školi – imao je sve trojke i četvorke osim iz tehničkog i fizičkog obrazovanja – nikada nije imao mnogo uspeha s devojkaama, a opet su svi znali da će sa svojom fizičkom snagom i jakom ličnošću moći da vodi računa o sebi, s kakvim god se teškoćama u životu suočavao. Svirao je klari-net u jednom plesnom sastavu u srednjoj školi. Bio je atletska zvezda. Strašan plivač. Pomagao je ocu s poslom. Pomagao je majci u kući. Bio je sjajan s rukama, ali s druge strane, bili su svi oni: nežnost s kojom je njegov snažni otac proveravao da li su jaja sveža prinoseći ih svetlosti, sitničava spretnost s kojom je njegova majka sređivala kuću – prstna veština Sabatovih koju će i Miki jednog dana pokazati svetu. Sva sloboda bila im je u rukama. Morti je umeo da popravlja vodovodne cevi, električne aparate, sve živo. Dajte to Mortiju, govorila je njegova majka, Morti će to popraviti. I nije preterivala kada je govorila da je on najbolji stariji brat na svetu. Umesto da čeka da ga regrutuju, u Vazduhoplovni korpus stupio je sa osamnaest godina, kao klinac koji je tek završio srednju školu Azberi. U vojsku je ušao sa osamnaest godina, a sa dvadeset bio je mrtav. Oborili su mu avion iznad Filipina 12. decembra 1944.

Bezmalogodiinu dana Sabatova majka nije htela da ustane iz kreveta. Nije mogla. Više je niko nikada nije pominjao kao ženu koja ima oči na potiljku. Povremeno se ponašala kao da ih nema ni na licu i, koliko je preživeli sin još mogao da se seti dok je dahtao i pohlepno gutao kao da hoće da iscedi Drenku, više je niko nikada nije čuo kako zvižduće onu sebi svojstvenu pesmu. Sada je u kućici na morskoj obali vladala tišina kada se on peskovitom uličicom vraćao iz škole i, dok ne bi ušao, on nije znao ni da li je ona uopšte kod kuće. Nije bilo medene torte, nije bilo hleba sa urmama i orašastim plodovima, nije bilo kolača, nikada se više ništa nije peklo u rerni posle škole. Kada bi se vreme prolepšalo, sedela je na klupi na šetalištu koja je gledala na plažu na koju je s dečacima nekada jurila u zoru da kupuje iverke s ribarskih čamaca za upola od onoga što koštaju u radnjama. Posle rata, kada su se svi vratili kući, odlazila je tamo da razgovara s Mortom. Kako su decenije prolazile, s njim je razgovarala sve više umesto manje, dok naposljetku, u staračkom domu u Long Branču u koji je Sabat morao da je smesti kada je imala devedeset godina, nije razgovarala isključivo s Mortijem. U poslednje dve godine njenog života, kada bi Sabat došao da je poseti posle četvoroiposatne vožnje, nije imala pojma ko je on. Živog sina prestala je da prepoznaje. Ali to je počelo još davne 1944.

A sada je Sabat razgovarao s *njom*. A to nije očekivao. Sa ocem, koji ga nikada nije napustio bez obzira na to što je Mortijeva smrt slomila i njega, koji je primitivno bio uz Mikija bez obzira na to koliko mu je dečakov život postao nerazumljiv kada se ovaj posle srednje škole otisnuo na more ili kada je počeo da nastupa s lutkama na njujorškim ulicama, sa svojim pokojnim ocem, prostim, neobrazovanim čovekom, koji se, za razliku od svoje žene, rodio s druge strane pa je sa trinaest godina morao da dođe u Ameriku potpuno sam i koji je, u roku od sedam godina, zaradio dovoljno novca da može da

pošalje po roditelje i dva mlađa brata, Sabat nije prozborio ni jednu jedinu reč otkako je taj penzionisani prodavac maslaca i jaja umro u snu, u osamdeset prvoj, četrnaest godina pre toga. Nikada nije osetio kako u njegovoj blizini lebdi senka očevog prisustva. To nije bilo samo otud što je njegov otac oduvek bio najmanje pričljiv u porodici, već i zato što Sabatu nikada nije bio predložen nikakav dokaz koji bi ga uverio da su mrtvi bilo šta drugo osim mrtvi. Razgovarati s njima, doduše, značilo je upuštati se u najopravdanije od svih ljudskih iracionalnih delatnosti, ali Sabatu je to ipak bilo strano. Sabat je bio realista, surovi realista, tako da je do šezdeset četvrte maltene digao ruke od uspostavljanja veza sa živima, a kamoli od toga da o svojim mukama raspravlja s mrtvima.

Pa ipak je to sada radio svakodnevno. Njegova majka je bila tu svakog dana i on je razgovarao s njom i ona je opštila s njim. Koliko si tačno *prisutna*, kevo? Jesi li samo ovde ili si svugde? Da li bi ličila na sebe kada bih imao kako da te vidim? Slika koju imam neprestano se menja. Znaš li samo ono što si znala dok si bila živa ili sada znaš sve, ili „spoznaja“ nije više sporno pitanje? Koja je priča? Jesi li i dalje onako žalosno tužna? To bi bila najbolja vest od svih – da si opet ona stara što zvižduće jer je Morti s tobom. Da li je? Da li je čale? A ako ste tu vas troje, zašto ne i Bog? Ili je bestelesno postojanje isto kao i sve drugo, u prirodi stvari, a Bog nije ništa neophodniji nego što je ovde? Ili se ti o bivstvovanju u smrti ne raspituješ ništa više nego što si o bivstvovanju u životu? Da li je bivstvovanje u smrti jednostavno nešto što radiš kao što si vodila domaćinstvo?

Jezivo, nerazumljivo, besmisleno, njeno pojavljivanje, bez obzira na to, bilo je stvarno: ma kako on to sebi objasnio, majku nije mogao da otera. Znao je da je ona tu isto kao što je znao kada je na suncu ili u hladu. U tome što je on opaža bilo je nečega odveć prirodnog da bi taj opažaj ispario pred njegovim podrugljivim otporom. Nije se pojavljivala samo kada

je očajavao, to se nije događalo samo usred noći kada bi se probudio s prekom potrebom za zamenom za sve što nestaje – njegova majka je bila gore u šumi, gore u Pećini s njim i Drenkom, lebdela je iznad njihovih poluodevenih tela kao onaj helikopter. Možda je taj helikopter zapravo *bio* njegova majka. Njegova mrtva mati je bila s njim, gledala ga, okruživala ga sa svih strana. Njegova majka je puštena s lanca da ga uništi. Vratila se da ga odvede u smrt.

Budeš li se jebao s drugima, među nama je gotovo.

On je upita zašto.

„Zato što tražim to od tebe.“

„To nije dovoljno.“

„Nije?“, u suzama reče Drenka. „Bilo bi da me voliš.“

„Da, ljubav je ropstvo?“

„Ti si muškarac mog života! Ne Matija – ti! Ili sam i ja tvoja žena, tvoja *jedina* žena, ili sve ovo *mora* da se završi!“

Bilo je to sedmicu dana pre Spomen dana, blistavog majskog popodneva, a gore u šumi vrlo snažan vetar oduvavao je grančice novog lišća s velikog drveća dok ga je slatkasti miris svega što cveta i klija i džiglja uvis podsećao na Šarapinu frizersku radnju na Bradliju, gde ga je Morti vodio da se šiša kada je bio mali i gde su nosili odeću da je sređuje Šarapina žena. Više ništa nije bilo samo ono što jeste: sve ga je podsećalo na nešto odavno prošlo ili na sve što prolazi. U glavi se obraćao majci. „Osećaš li mirise? Primećuješ li ikako da si napolju? Da li je biti mrtav još gore nego ići onamo? Ili je ta grozota zapravo gospođa Balić? Ili te te tričarije ne zanimaju ni ovako ni onako?“

Ili on sedi mrtvoj majci u krilu ili ona sedi njemu. Možda mu zmijuga kroz nos zajedno s mirisom procvetale planine, struji kroz njega kao kiseonik. Okružuje ga i utelovljena je u njemu.

„I kada si tačno to rešila? Šta se dogodilo da te podstakne na to? Nisi svoja, Drenka.“

„Jesam. *Ovo sam ja*. Reci mi da ćeš mi biti veran. Molim te da mi kažeš da će biti tako!“

„Prvo mi reci zašto.“

„Ja *patim*.“

Stvarno je patila. Već ju je viđao kako pati i tako je to izgledalo. Ona mrlja joj se širila sa sredine lica umnogome kao što sunder ide po tabli i za sobom ostavlja široku prugu negiranog značenja. Više se nije videlo lice, već činija umrtvljenosti. Kad god bi usled razdora između njenog muža i njihovog sina izbila svađa praćena dranjem, ona bi na kraju, kada bi pobjegla kod Sabata, bez izuzetka izgledala upravo tako strašno, utrнула i nepovezana od straha, s obzirom na to da je njena čila oštromnost iščezla pred njihovim neverovatnim kapacitetom za bes i njegovu odvratnu retoriku. Sabat ju je uveravao – uglavnom bez ubeđenja – da se oni neće međusobno poubijati. Ali i sam se u više navrata stresajući se pitao šta se možda komeša ispod poklopca neumorno srdačne učtivosti zbog koje su muškarci iz porodice Balić bili tako nedokučivo dosadni. *Zašto* je taj mali postao pandur? Zašto želi da bude tamo napolju i izlaže život opasnosti u potrazi za kriminalcima s revolverom i lisicama i smrtonosnim malim pendrekom, kada može da napravi malo bogatstvo tako što će udovoljavati zadovoljnim gostima u gostionici? I, posle sedam godina, zašto dobroćudni otac ne može da mu oprosti? Zašto naposljetku optuži sina da mu je upropastio život svakog bogovetnog puta kada se sretnu? Recimo da i jedan i drugi imaju sopstvenu skrivenu stvarnost, da ni oni, kao i svi ostali, nisu bez dualnosti, recimo da nisu sasvim razboriti i da im nedostaje bilo kakva vrsta duhovitosti ili ironičnosti – bez obzira na to, *gde* je dno u tim Metjuima? Sabat je nasamo prihvatao da Drenka ima valjanog razloga da bude toliko uznemirena zbog njihovog strahovitog uzajamnog

neprijateljstva (pogotovo jer je jedan od njih bio naoružan), ali kako ona nikada ni izdaleka nije bila njihova meta, on ju je savetovao da niti bira stranu niti posreduje – s vremenom će frka morati da prođe, i tako dalje, i tako dalje. I na kraju, kada je njen strah počeo da popušta a njene crte ponovo prisvojila ona bodrost koja je predstavljala pravu Drenku, ona mu je rekla da ga voli, da nikako ne može da živi bez njega, da, kako mu je to spartanski predočila: „Bez tebe ne mogu da obavljam svoje dužnosti.“ Bez njihovih zajedničkih nevaljalstava, nikada neće moći da bude tako dobra! Ližući te pozamašne grudi, čija grudena stvarnost kao da nije bila ništa manje primamljivo neobična no što mu je bila kada je imao četrnaest godina, Sabat joj je rekao da i on oseća isto prema njoj, dozvolio je to dok ju je gledao sa onim svojim osmehom iz koga nije bilo sasvim jasno kome je ili čemu tačno naumio da se podsmeva – priznao je to, zacelo ni sa čim ni nalik njenom izjavnom žaru, rekao je to gotovo kao da namerno želi da to zvuči površno, pa ipak, lišeno sve svoje podsmešljive spoljašnosti, njegovo „I ja osećam isto prema tebi“ slučajno je bilo tačno. Život bez te promiskuitetne supruge uspešnog gostioničara Sabatu je bio isto toliko nezamisliv koliko njoj bez nemilosrdnog lutkara. Neće imati s kim da kuje zavere, nikoga živog s kim će davati oduška svojoj najprečoj potrebi!

„A ti?“, upita on. „Hoćeš li ti biti verna meni? Da li mi to nagoveštavaš?“

„Ja i ne *želim* nikoga drugog.“

„Od kada? Drenka, vidim da patiš. Ja ne želim da patiš, ali ne mogu ozbiljno da shvatim to što tražiš od mene. Kako opravdavaš želju da mi nametneš ograničenja koja nikada nisi nametala sebi? Tražiš vernost kakvu se nikada nisi trudila da daruješ sopstvenom mužu i koju bi mu, kada bih ti ja ispunio zahtev, i dalje uskraćivala zbog *mene*. Ti želiš monogamiju izvan braka i preljubu u braku. Možda imaš pravo i možda to

može samo tako. Ali za to ćeš morati da nađeš nekog čestitijeg matorca.“ Podrobno. Zvanično. Savršeno, odveć precizno.

„Znači da odbijaš.“

„Kako bih mogao da pristanem?“

„I sada ćeš me se otarasiti? Preko noći? Tek tako? Posle trinaest godina?“

„Zbunjuješ me. Ne razumem šta govoriš. Šta se tačno događa ovde danas? Nisam ja postavio taj ultimatum iz jebenog vedrog neba, nego ti. Ti si *meni* dala da biram ili/ili. Ti *mene* hoćeš da se otarasiš preko noći... osim, razume se, ako ne pristanem da preko noći postanem seksualno biće kakvo nisam i nikada nisam bio. Saslušaj me, molim te. Ja moram da postanem seksualno stvorenje kakvo ni ti sama nikada nisi sanjala da ćeš biti. Da bismo sačuvali nešto što smo izvanredno održali otvoreno zajedno ispunjavajući svoje seksualne želje – kapiraš li me? – *moje* seksualne želje moraju da se izobliče, pošto je neosporno da, nalik tebi – tebi do danas, to jest – ja po prirodi, sklonosti, iskustvu i uverenju nisam monogamno biće. Tačka. Ti hoćeš da mi nametneš stanje koje me ili izobličava ili pretvara u s tobom nepoštenog čoveka. Ali, kao i sva druga stvorenja, ja patim kada sam izobličen. I zaprepašćuje me, mogao bih da dodam, kada pomislim da ti je ona otvorenost koja nas je oboje održavala i uzbuđivala, koja predstavlja tako zdravu protivtežu ustaljenom varanju koje je obeležje stotina miliona brakova, uključujući i moj i tvoj, sada manje po ukusu nego uteha uobičajenih laži i prisilnog čistunstva. Ako je u pitanju samonametnuti izazov, ja protiv prisilnog čistunstva nemam ništa, ali to je titoizam, Drenka, *nečovečni titoizam*, kada teži da drugima nametne svoja merila tako što pravednički potiskuje đavolsku stranu seksa.“

„Ti *zvučiš* kao glupavi Tito kada mi tako držiš predavanja! Molim te, prestani!“

Nisu bili ni prostrli ceradu niti skinuli i jedan jedini deo odeće, već su ostali u duksericama i farmerkama, a Sabat i sa

svojom pletenom mornarskom kapom, i sedeo je naslonjen na kamen. U međuvremenu, Drenka je brzo šetkala ukrug oko visokog prstena slonovskih stena, dok su joj ruke uzbuđeno lepršale kroz kosu ili se pružale da na vrhovima prstiju osete hladnjikavu poznatu površinu grubih zidova njihovog skrovišta – i nije mogla a da ga ne podseća na Niki u poslednjem činu *Višnjika*. Na Niki, njegovu prvu suprugu, onu krhku, nestalnu devojkicu poreklom Grkinju čiji je sveprožimajući smisao za krizu pobrkao s dubokim duhom i kojoj je po čehovski nadenuo nadimak „Križa Na Dan“, dok nije došao dan kada ju je kriza življenja u sopstvenoj koži naprosto odnela.

Višnjik je bio jedna od prvih drama koje je on režirao u Njujorku nakon dvogodišnje lutkarske škole koju je pohađao u Rimu kao zaslužni ratni veteran. Niki je igrala gospođu Ranjevsku kao uništenu fleperku,⁶ tanano, za nekoga tako besmisleno mladog u toj ulozi, uravnotežavajući satiru i patos. U poslednjem činu, kada je sve spakovano i kada se rastrojena porodica sprema da zauvek napusti dom svojih predaka, Sabat je tražio od Niki da ćutke ide po praznoj sobi i sve zidove ovlaš dodiruje vrhovima prstiju. Bez suza, moliću. Samo obiđi sobu dodirujući gole zidove, a onda izađi – to će biti dovoljno. I sve što je on od nje tražio Niki je radila izvrsno... što za njega nije bilo sasvim zadovoljavajuće usled činjenice da je, bez obzira na ulogu koju igra i to koliko dobro je igra, ona i dalje bila takođe i Niki. To „takođe“ kod glumaca na kraju ga je oteralo nazad lutkama, koje nikada nisu morale da se pretvaraju, koje nikada nisu glumile. To što je on proizvodio njihove pokrete i svakoj darivao glas nikada kod Sabata nije dovodilo u pitanje njihovu realnost kao što mu je Niki, sveža i željna i onoliko nadarena, uvek izgledala

⁶ Mlada moderna žena iz dvadesetih godina dvadesetog veka, naglašanih svetovnih interesovanja, sa relativno malo inhibicija i osobitim stilom oblačenja, nešto kao današnja hipsterka. (Prim. prev.)

manje nego uverljivo jer je prava osoba. S lutkama glumac nikada nije morao da se izbacuje iz uloge. U lutkama nije bilo ničega ni lažnog ni veštačkog, niti su one bile „metafora“ za ljudska bića. Bile su to što su bile, i niko nije morao da se brine da će neka lutka nestati, kao što je nestala Niki, sa lica zemlje.

„Zašto mi se podsmevaš?“, uzviknu Drenka. „*Naravno* da možeš da me nadmudriš, ti svakoga možeš da nadmudriš, od svakoga si brži na jeziku...“

„Da, da“, odgovori on. „Upravo je raskošna neozbiljnost neretko obuzimala nadmudrivača što je veća bila ozbiljnost s kojom je on razgovarao. Kada je Moris Sabat bio govornik, obično je trebalo sumnjati u podrobnju, savesnu govorljivu razboritost. Mada čak ni on nije uvek mogao da bude siguran jesu li tako izražene besmislice besmislene u celosti. Ne, nije bilo ničega jednostavnog u dovođenju u zabludu...“

„Prestani! Molim te, prestani da se ponašaš kao ludak!“

„Samo ako *ti* prestaneš da se ponašaš kao debil! Zašto si naprasno tako pobudalila u pogledu ovoga? Šta tačno treba da uradim, Drenka? Da položim zakletvu? Hoćeš li ti da me zakuneš? Kako zakletva glasi? Molim te da navedeš sve što ne smem da radim. Penetracija. Da li je to to, da li je to sve? Šta je s poljupcem? Šta je s telefonskim razgovorom? I hoćeš li i ti položiti istu zakletvu? I kako ću ja znati da li je održavaš? Dosada nikada nisi.“

I to baš kada se vraća Silvija, razmišljao je Sabat. Da li je to izazvalo sve ovo, njen strah od onoga što bi mogla da bude primorana da učini za Sabata u tom uzbuđenju nad uzbuđenjima? Prethodnog leta, s Balićima u kući živela je Matijina bratanica Silvija, koja je radila kao konobarica u trpezariji gostionice. Silvija je bila osamnaestogodišnja studentkinja iz Splita koja je za raspust otišla u Ameriku da unapredi svoj engleski. Kako je u roku od dvadeset četiri sata odbacila svaku bojazan, Drenka je Sabatu donosila, katkada gurnuto u džep, katkada skriveno

u torbici, Silvijino prljavo donje rublje. Oblačila ga je za njega i pretvarala se da je Silvija. Povlačila ga je gore-dole po njegovoj dugačkoj beloj bradi i priljublivala ga uz njegove razmaknute usne. Zavijala mu je dignuti ud kaiševima i korpicama, drkala mu obmotanom svilenkastom tkaninom Silvijinog malenog grudnjaka. Provlačila mu je noge kroz otvore na gaćicama Silvijinog bikinija i vukla ih što više može uvis po njegovim teškim butinama. „Kaži ono što treba“, govorio joj je on, „kaži sve“, i ona je govorila. „Da, imaš moju dozvolu, bludniče, da“, govorila je ona, „možeš da je dobiješ, dajem ti je, možeš da dobiješ njenu uzanu mladu picu, pokvareni bludniče...“ Silvija je bila sitno, anđeosko stvorenje sa veoma belom kožom i ričkastim uvojcima; nosila je okrugle naočare metalnih okvira, zbog čega je ličila na marljivo dete. „Fotografije“, nalagao je Sabat Drenki, „nađi fotografije. Sigurno ih ima, sve se one fotkaju.“ Ne, nije moguće. Ne krotka mala Silvija. To je nemoguće, rekla je Drenka, ali je sutradan, pretresajući Silvijin garderobni ormar, ispod njenih pamučnih spavaćica, našla štos polaroida koje je Silvija donela iz Splita da je ne bi morila čežnja za kućom. Bile su to mahom slike njenih majke i oca, njene starije sestre, njenog dečka, njenog psa, ali na jednoj fotografiji nalazile su se Silvija i još jedna devojka njenih godina, samo u najlonkama, i pozirale su pobočke u prolazu između dve sobe nekog stana. Druga devojka je bila mnogo krupnija od Silvije, kršna, nezgrapna, sisata devojka bundevastog lica, koja je grlila Silviju otpozadi dok se Silvija presavijala napred, sićušnih guzova gurnutih u međunožje one druge. Silvija je imala zabačenu glavu i razjapljena usta, glumeći zanos ili se možda samo od srca smejući na tu njihovu ludoriju. Na poledini fotografije, u onom centimetru na vrhu gde je brižljivo naznačavala ljude na svakoj fotografiji, Silvija je napisala, na srpskohrvatskom, „Nera otpozadi“. To „otpozadi“ nije bilo ništa manje raspaljivo od slike, i on je gledao čas jednu čas drugu stranu fotografije

dok je Drenka improvizovala za njega sa Silvijinim grudnjakom nalik na igračku. Jednog ponedjeljka, kada je kuhinja u gostionici bila zatvorena a Matija odveo Silviju da vidi istorijski Boston, Drenka se uvukla u narodni dirndl⁷ s punom crnom suknjom i uskom vezenom bluzom u kojem je Silvija, kao i druge konobarice, posluživala goste Balića i, u gostinskoj sobi gde je Silvija tog leta boravila, pružila se preko postelje potpuno obučena. Tamo je bila „zavedena“, „Silvija“ koja sve vreme prigovara kako „gospodin Sabat“ mora da obeća da njenima stricu i strini nikada neće reći šta je ona pristala da uradi za novac. „Nikada nisam imala muškarca. Imala sam samo svog dečka, a on prebrzo svršava. Nikada nisam imala muškarca kao što ste vi.“ „Smem li da svršim u tebe, Silvija?“ „Da, da, oduvek sam želela da neki muškarac svrši u mene. Samo nemojte da kažete strini i stricu!“ „Ja jebem tvoju strinu. Ja jebem Drenku.“ „Oh, stvarno? Moju strinu? Stvarno? Jebe li se bolje od mene?“ „Ne, nikada, ne.“ „Da li joj je pička uzana kao moja?“ „Oh, Silvija – tvoja strina stoji na vratima. Gleda nas!“ „O, bože...!“ „Hoće i ona da se jebe s nama.“ „O, bože, nikada to nisam probala...“

Malo šta je ostalo neurađeno tog prvog popodneva, i Sabat je bezbedno napustio Silvijinu sobu satima pre nego što se devojka vratila sa stricem. Nisu mogli više da se nauživaju – tako su rekli Silvija, Matija, Drenka, Sabat. Toga leta svi su bili srećni, uključujući čak i Sabatovu ženu, prema kojoj je ovaj bio ljubazniji nego godinama dotada – sada je za doručkom bilo trenutaka kada se nije samo pravio da pita kako je bilo na njenom sastanku Anonimnih alkoholičara, već se pravio i da sluša njen odgovor. A Matija, koji je ponedjeljkom, kada nije radio, vozio Silviju u Vermont i Nju Hempšir i, jednom prilikom, do samog kraja rta Kod, kao da je u ulozi strica bratovljevoj ćerci iznova

⁷ Haljina s bluzom pufnastih rukava i keceljom, po ugledu na odeću tirolskih seljaka. (Prim. prev.)

otkrio nešto srodno zadovoljstvu koje je nekada crpao iz toga što je od svog sina, i to previše uspešno, napravio Amerikanca. Leto je za sve bilo idila, a kada je otišla kući posle Dana rada,⁸ Silvija je govorila dražestan neidiomatski engleski i sa sobom nosila Drenkino pismo njenim roditeljima – *ne* ono koje je Sabat đavolski sastavio na engleskom – ponavljajući poziv da omladinka sledećeg leta ponovo dođe da radi u restoranu i živi s njima.

Na Sabatovo pitanje – da li bi, ukoliko bi se i sama zaklela na vernost, imala snage da zakletvu održi – Drenka je odgovorila da naravno da bi imala, da, *voli* ga.

„Voliš i muža. Voliš Matiju.“

„To nije isto.“

„Ali šta će biti za šest meseci? Godinama si bila ljuta na njega i prezirala ga. Toliko si imala utisak da te drži u tamnici da si čak pomišljala da ga otruješ. Toliko te je izluđivao jedan muškarac. Onda si zavolela drugog muškarca i s vremenom shvatila kako sada možeš da voliš i Matiju. Da ne moraš da se praviš da ga želiš, mogla bi da mu budeš dobra i srećna supruga. Ja zbog tebe nisam sasvim grozan prema Rouzeni. Ja se Rouzeni divim, ona je pravi vojnik, svake večeri maršira na sastanak Anonimnih alkoholičara – za nju su ti sastanci ono što je ovo za nas, potpuno drugi život da bi život u kući bio podnošljiv. Ali sada ti sve to hoćeš da promeniš, ne samo za nas već i za Rouzenu i Matiju. A nećeš da mi kažeš zašto to želiš da uradiš.“

„Zato što, posle trinaest godina, hoću da kažeš: 'Drenka, volim te, ti si jedina žena koju želim.' Došlo je vreme da mi to *kažeš*!“

„Zašto je došlo? Da li mi je nešto promaklo?“

Ona je opet plakala kada reče: „Ponekad mislim da ti promiče sve.“

⁸ U Americi se Dan rada slavi prvog ponedeljka u septembru. (Prim. prev.)

„Ne promiče mi. Ne. Ne slažem se. Zapravo mislim da mi ne promiče ništa. Nije mi promakla činjenica da si se plašila da ostaviš Matiju čak i kada ste bili u najgorem odnosu, jer, kad bi ga ostavila, ostala bi kratkih rukava, bez svog dela gostionice. Plašila si se da ga ostaviš zato što govori tvoj jezik i vezuje te za tvoju prošlost. Plašila si se da ga ostaviš zato što je on, bez sumnje, blag, jak, odgovoran čovek. Ali Matija ponajviše predstavlja novac. Uprkos toj silnoj ljubavi koju gajiš prema meni, nijednom nisi predložila da ostavimo svoje bračne drugove i pobeegnemo zajedno, iz prostog razloga što sam ja bez prebijene pare, a on je bogat. Ti ne želiš da budeš siromahova žena, iako je u redu biti siromahova devojka, naročito kada možeš, uz siromahovu podršku, da se sa strane jebeš sa svakim drugim.“

Na to se Drenka osmehnu – čak i u toj patnji, ona mu podari onaj prepređeni osmeh kome je malo ljudi osim Sabata ikada imalo priliku da se divi. „Da? A kada bih izjavila da ću ostaviti Matiju, ti bi pobećao sa mnom? Ovako glupavom? Da? Sa ovako lošim naglaskom koji imam? Bez sveg onog života koji me vezuje? Naravno da mi je brak s Matijom moguć zbog tebe – ali zbog Matije to ide *tebi* u korist.“

„Znači ti ostaješ s Matijom da bih ja bio srećan?“

„Prvenstveno – da!“

„A to objašnjava i druge muškarce.“

„Ali objašnjava!“

„A Krista?“

„Naravno da je to bilo zbog tebe. Znaš da je bilo zbog tebe. Da ti udovoljim, da te uzbudim, da ti dam ono što želiš, da ti dam ženu koju nikada nisi imao! Ja te volim, Miki. Volim da budem bezobrazna za tebe, da radim sve za tebe. Dala bih ti sve, ali ne mogu više da trpim da imaš druge žene. Previše me to boli. Bol je jednostavno prejak!“

Igrom slučaja, otkako je, nekoliko godina pre toga, pokupio Kristu, Sabat nije zaista bio onaj pustolovni razvratnik za koga

je Drenka tvrdila kako ne može više da ga istrpi i, shodno tome, ona je, čak i ako to nije znala, već imala monogamnog muškarca koga želi. Ženama osim nje Sabat je dotada već bio sasvim neprimamljiv, ne samo zato što je bio besmisleno zabradatio i tvrdoglavo osoben i debeo i ostario u svakom očiglednom pogledu već i zato što je, nakon one sablazni sa Ketii Gulzbi četiri godine pre toga, postao posvećeniji nego ikada tome da se ogadi otprilike svima živima kao da se, u stvari, bori za svoja prava. Ono što je Drenki i dalje govorio, i u šta je Drenka i dalje verovala, bile su laži, a ipak mu je bilo lako da je zavarava u vezi sa svojim zavodničkim moćima, toliko lako da ga je to zapanjivalo, a ako mu nije polazilo za rukom da se zaustavi, to nije bilo zato da bi zavaravao i sebe, niti da bi se pravio važan u njenim očima, već zato što je situacija bila neodoljiva: lakoverna Drenka uspaljeno preklinje: „Šta je bilo? Ispričaj mi sve. Ništa ne izostavljam“, još dok je on lagano ulazio u nju onako kako se Nera na onom polaroidu pravila da ulazi u Silviju. Drenka se i najmanjih pojedinosti njegovih uzbudljivih priča sećala i uveliko nakon što bi on zaboravio čak i široki okvir, no, s druge strane, i njega su isto tako naivno opčinjavale njene priče, s razlikom u tome što su njene bile o muškarcima koji stvarno postoje. On je znao da oni stvarno postoje jer bi, nakon što bi svaka nova veza krenula, izvesno vreme slušao na drugom telefonu, pored njega na krevetu, u jednoj ruci držeći prenosivi telefon a u drugoj svoju erekciju, dok je ona izluđivala najnovijeg ljubavnika rečima koje nikada nisu omanjivale. A posle toga, svaki od tih zasićenih tipova govorio joj je isto: električar s konjskim repom s kojim se kupala kod njega u stanu, uštogljeni psihijatar s kojim se viđala svakog drugog četvrtka u motelu s druge strane državne granice, mladi muzičar koji je jednog leta u gostionici svirao džez klavir, bezimena sredovečni neznatac sa osmehom Džona Kenedija koga je upoznala u liftu *Ric-Karltona*... svi su joj oni govorili, kada bi došli do daha – i Sabat ih je slušao

kako to govore, žudeo da to kažu, likovao kada bi rekli, i sam znajući da je to jedna od malobrojnih prekrasno neospornih, nedvosmislenih istina po kojima čovek može da živi – svi su joj priznavali: „Ne postoji niko kao što si ti.“

A sada mu ona govori kako više ne želi da bude ta žena kojoj svi jednoglasno priznaju da joj nema ravne. Sa pedeset dve godine, i dalje toliko uzbudljiva da čak i konzervativne muškarce pretvori u neodgovorne, ona želi da se promeni i da postane neko drugi – ali zna li zašto? Ona tajna oblast uzbuđenja i skrivanja, to je poezija njenog postojanja. Njena sirovost je snaga kojom se najviše odlikuje u životu, koja njenom životu daje posebnost. Šta je ona inače? Šta je *on* inače? Ona je njegova poslednja veza s jednim drugim svetom, ona i njena neobuzdana sklonost prema nedozvoljenom. Kao učitelj otuđivanja od običnog, on nikada nije obučavao darovitiju učenicu; umesto da ih spaja ono ugovorno, njih povezuje ono nagonско i zajedno mogu da erotizuju sve (osim svojih bračnih drugova). I njen i njegov brak vape za protivbrakom u kome preljubnici napadaju svoje osećaje zatočenosti. Zar ona ne može da prepozna čudo kada ga vidi?

On ju je tako neumoljivo mučio zato što se borio za život.

Ona nije samo zvučala kao da se bori za svoj, već je tako i izgledala, izgledala je kao da je ona duh, a ne njegova majka. Približno minulih šest meseci Drenka je patila od stomaćnih bolova i mučnine, a on se sada zapita nisu li to bili simptomi nemira koji je u njoj rastao kako se bližila tom majskom danu što ga je izabrala za iznošenje tog sumanutog ultimatum. Do toga dana on je njene grčeve i povremene napade povraćanja bio sklon da pripisuje posledicama pritiska u gostionici. Budući da je to radila preko dvadeset tri godine, ni nju samu nije iznenadilo što taj rad sada uzima danak u njenom zdravlju. „Moraš da poznaješ hranu“, umorno je jadikovala, „moraš da poznaješ zakon, moraš da poznaješ svaku postojeću stranu života. Eto

šta se događa u ovom poslu, Miki, kada stalno moraš da služiš narod – istrošiš se i pregoriš. A Matija i dalje ne može da se prilagodi. Ovo pravilo, ono pravilo – ali pametnije je smestiti ljude tamo gde možeš umesto ih stalno odbijati. Kad bih samo mogla da dobijem predah od knjigovodstvenog dela priče. Kad bih samo mogla da pobegnem od dela koji se tiče osoblja. Naše starije osoblje, to su ljudi koji čitavog života imaju gomile problema. Ljudi koji su u braku, domaćice, peračice sudova; po njihovom ponašanju može se zapaziti da se zbiva nešto što nema nikakve veze s nama. Oni unutra donose nešto što se događa napolju. I nikada se ne obraćaju Matiji da mu kažu šta nije u redu. obraćaju se meni, zato što sam ja lakša. On svakog leta ide, ide, ide, a ja kažem: 'Taj i taj je uradio ovo, uradio ono', a Matija mi kaže: 'Zašto mi stalno donosiš te probleme? Zašto mi ne govoriš nešto prijatnije!' E pa, zato što me uznemirava to što se zbiva. Što su mi u osoblju ta deca. Ne mogu da podnesem više dece. Ne znaju gde im je dupe, a gde im je glava. I tako na kraju ja radim njihov posao u trpezariji, kao da sam ja dete. Poslužavnici na sve strane. Ja pospremam. Nosim poslužavnike. Sakupljam sudove. I to raste, Miki. Da je barem s nama i naš sin. Ali Metju misli da je taj posao bez veze. I ja mu katkada ne zameram. Imamo osiguranje od odgovornosti u vrednosti od milion dolara. A sada moram da uzmem još milion dolara. Tako nas savetuju. Onaj gat u vodi na plaži gostionice u kome svi uživaju? Osiguravajuća kuća kaže: 'Nemojte to više da radite. Neko će se povrediti.' Tako da će te sve ono dobro što bi voleo da pružiš američkom narodu samo uvaliti u nevolju. A sada – računari!"

Najvažnije je bilo uvesti računare pre leta, skup sistem koji je morao svuda da se poveže. Tim novim sistemom svi su morali da nauče da se služe, a Drenka je morala da im pokazuje nakon što je i sama naučila na dvomesečnom tečaju u centru za više obrazovanje *Maunt Kendol* (tečaju koji je pohađao i Sabat kako

bi jednom sedmično mogli da se nađu posle, nešto niže od *Maunt Kendola*, u motelu *Bo-Pip*). Za Drenku, umešnu u vođenju knjiga, škola računara je bila mačji kašalj, ali nije joj bilo lako da nauči i osoblje. „Moraš da razmišljaš kako razmišlja taj računar“, govorila je ona Sabatu, „a većina mog osoblja još ne razmišlja ni kao ljudsko biće.“ „Zašto onda i dalje toliko rmbaš? Stalno se razbolelaš – ni u čemu više ne uživaš.“ „Uživam. U novcu. U tome i dalje uživam. A moj posao ionako nije najteži. Teže je raditi u kuhinji. Ne hajem za to koliko je moj posao težak, koliko veliki duševni napor predstavlja. Fizička izdržljivost ti treba u kuhinji – za to moraš da budeš konj. Matija je gospodin, hvala bogu, i ne vređa ga što radi konjski posao. Jeste, uživam u zaradi. Uživam u tome što posao ide. Samo što ove godine prvi put posle dvadeset tri godine nećemo finansijski napredovati. To je još jedan razlog za razbolevanje. Nazadovaćemo. Ja vodim knjige, i iz sedmice u sedmicu vidim koliko nam restoran propada od Regana. Osamdesetih su dolazili ljudi iz Bostona. Nije im smetalo da večeraju u pola deset u subotu uveče, pa smo imali promet. Ali ljudi oдавde neće to da rade. Tada je bilo silne love, nije bilo konkurencije...“

Nije ni čudo što je imala grčeve... od napornog posla, od brige, od pada zarade, uvođenja novih računara, i svih svojih muškaraca povrh toga. I mene – od rada sa mnom! Kad smo već kod konjskog posla. „Ne mogu ja da radim sve“, požalila se ona Sabatu kada je bol bio najgori. „Mogu samo da budem ono što *jesam*.“ A to je, i dalje je verovao Sabat, neko ko *može* sve da uradi.

Kada se jebao s Drenkom gore u Pećini, dok mu je majka lebdela tik iznad ramena, nad njim poput sudije na kućnoj bazi koji viri iznad hvatačevih leđa, on bi se zapitao da nije ona nekako iskočila iz Drenkine pičke neposredno pre nego što je on ušao

u nju, da duh njegove majke ne leži skrupčan upravo tamo, i strpljivo ga čeka da se pojavi. Odakle drugde duhovi treba da dolaze? Za razliku od Drenke, koja kao da je bila bezrazložno obuzeta tim tabuima, njegov maleni dinamo od majke sada je prevazilazio sve tabue – ona je odasvud mogla da motri na njega, a on je, gde god bio, mogao da je opazi kao da i u njemu ima nečega natprirodnog, kao da odašilje snop sinovskih talasa koji se odbija od prisustva njegove nevidljive matere i odaje mu njen tačan položaj. Ili to, ili on ludi. Ovako ili onako, znao je da je ona tridesetak centimetara desno od Drenkinog prebledelog lica. Možda odande ne samo da sluša svaku njegovu reč, možda svaka razdražujuća reč koju on izgovara potiče od njene lutkarske moći da ga *natera* da je izgovori. Možda ga upravo ona vodi ka propasti da izgubi jedinu utehu koju ima. Žiža pažnje njegove majke naprasno se promenila, i prvi put od 1944. njen živi sin za nju predstavlja veću stvarnost od onog mrtvog.

Konačna nastranost, razmišljao je Sabat, preispitujući tu nedoumicu u potrazi za rešenjem – konačna nastranost je da razvratnici budu verni. Zašto da Drenki ne kaže „Da, mila, važi“?

Drenka beše pala od iscrpljenosti na veliki granitni izdan nedaleko od sredine ograđenog prostora gde su ponekad sedeli lepih dana kao što je bio taj i jeli sendviče koje je ona donela u rancu. Kraj njenih nogu nalazio se uveo buket, prvo poljsko cveće tog proleća, tamo odonda kada ga je ubrala sedmicu dana pre toga dok je klančala gore kroz šumu da se nađe s njim. Svake godine učila ga je kako se cveće zove, i na njenom i na njegovom jeziku, a on iz godine u godinu nije mogao da se seti kako se zove čak ni na engleskom. Bezmalno trideset godina Sabat je bio u izgnanstvu u tim planinama, a ipak nije mogao da navede kako se zove maltene ništa. Tamo odakle je on bio toga nije bilo. Sve to što raste tamo nije imalo smisla. On je bio sa obale. Tamo su bili svetlo i okean, obzorje i nebo, dan i noć – svetlost, tama, plima i oseka, zvezde, čamci, sunce, magle,

galebovi. Tamo su bili gatovi, pristaništa, šetalište, nadošlo, nemo, beskonačno more. Tamo gde je on odrastao imali su Atlantik. Nožnim prstima moglo je da se dodirne mesto gde počinje Amerika. Živeli su u bungalovu omalterisanom gipsom dve kratke ulice od ruba Amerike. Kuća. Trem. Komarnici. Ručni frižider. Kada. Linoleum. Metla. Ostava. Mravi. Trosed. Radio. Garaža. Poljski tuš s podom od drvenih letvica koji je napravio Morti i odvodom koji se stalno zapušava. Leti, slani povetarac s mora i zaslepljujuća svetlost; u septembru uragani; u januaru oluje. Imali su januar, februar, mart, april, maj, jun, jul, avgust, septembar, oktobar, novembar, decembar. Pa onda januar. Pa opet januar; nije bilo kraja zalihama januara, majeva, martova. Avgust, decembar, april – sve žive mesece imali su u izobilju. Imali su beskonačnost. On je odrastao na beskonačnosti i svojoj majci – u početku je to bilo jedno te isto. Njegova majka, njegova majka, njegova majka, njegova majka, njegova majka... a zatim njegova majka, njegov otac, baka, Morti i Atlantik na kraju ulice. Okean, plaža, prve dve ulice u Americi, zatim kuća, a u kući majka koja nikada nije prestajala da zvižduće do decembra 1944.

Da se Morti vratio kući živ, da se ta beskonačnost okončala prirodno umesto telegramom, da je Morti posle rata počeo da radi ljudima struju i vodovodne instalacije, da je postao zidar na obali, da je ušao u preduzimački posao baš kada je počinjao nagli rast u okrugu Monmut... Nije ni važno. Birajte želite li da vas izda uobrazilja beskonačnosti ili činjenica konačnosti. Ne, Sabat je mogao da završi samo kao Sabat, da moli za ono što moli, da bude vezan za ono za šta je vezan, da govori ono što ne želi sebe da sprečava da govori.

„Znaš šta“ – svojim najčovečnijim tonom – „sklopićemo dogovor. Ja ću podneti žrtvu koju tražiš. Odreći ću se svih žena osim tebe. Reći ću: 'Drenka, volim samo tebe i želim samo tebe i